

Michał Sołtysik
Institut Filozofii
Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego
w Warszawie

Myśl Karola Wojtyły a postawa twórcza Henryka Mikołaja Góreckiego

Karol Wojtyła's philosophy and Henryk Mikołaj Górecki's creativity

Abstrakt: Celem artykułu jest próba ukazania obecności myśli Karola Wojtyły w postawie twórczej Henryka Mikołaja Góreckiego na podstawie wypowiedzi katowickiego kompozytora oraz lektur, które były dla autora *Beatus vir* źródłem inspiracji. Pierwsza część tekstu jest omówieniem podarowanej śląskiemu artyście książki z przemówieniami Jana Pawła II o relacji między wiarą a kulturą; lektura ta stała się dla Góreckiego „podręcznikiem”, ewokującym pytania o rolę, istotę i znaczenie sztuki. W kolejnej części niniejszego tekstu została omówiona cytowana przez kompozytora homilia o religijnym wymiarze sztuki, która według artysty jest doskonała do osobistej refleksji. Trzecia część artykułu jest omówieniem papieskiego *Listu do artystów*, który w opinii kompozytora zawiera istotne wskazania dla twórców. Przez pryzmat lektur i wypowiedzi Góreckiego ukazuje się wyraźny wpływ myśli Wojtyły na kształtowanie się artystycznej postawy kompozytora. Dorobek Jana Pawła II jest na tyle ważny dla Góreckiego, że odczytuje on zawarte w lekturach stwierdzenia jako istotne myśli nie tylko do autorefleksji i własnej twórczości, lecz jako aktualne dla całej kultury i sztuki.

Słowa kluczowe: autorefleksja artysty, kompozytor a filozof, postawa twórcza, sztuka i religia.

Abstract: This article seeks to demonstrate the presence of Karol Wojtyła's philosophy in Henryk Mikołaj Górecki's creativity, based on the words of the composer himself and the works which inspired him. The first part discusses a book the artist received, containing John Paul II's homilies on the relationship between faith and culture. They turned out to become Górecki's handbook on the role, nature and significance of art. The next part of the article discusses a homily quoted by the composer, on the religious dimension of art, which Górecki believed to be a perfect setting for introspection. The third part of the article describes the pope's *Letter to artists*, which the composer believed to contain insights important for artists. Górecki's statements show a significant influence of Wojtyła's philosophy on the evolution of the composer's creativity. John Paul II's works are so significant to Górecki that he believes them to be seminal not just to his own introspective musings, but to art and culture as a whole.

Keywords: the artist's introspective, the composer vs the philosopher, creative attitude, art and religion.

*„Muzyk nie jest filozofem lecz właśnie filozofuje.
 To, czego dowiaduje się o filozofii jako nauce,
 traktuje jako materiał wkomponowany we własny
 światopogląd”*
 (Gołaszewska, 2005, s. 10).

Wprowadzenie

Maria Gołaszewska (2005), pisząc o filozofowaniu muzyków, wyróżnia dwa rodzaje rozważań. Pierwszy to uwarunkowany historycznie proces intelektualny, który bazuje na podstawowej wiedzy o świecie i porusza się w ramach koherentnych systemów myślowych (filozofowanie *sensu stricto*). Drugi zaś to wszelkie rozmyślania nad rzeczywistością, refleksje nad sensem istnienia czy losem ludzkości (filozofowanie *sensu largo*). Gołaszewska zauważa, że na podstawie tego drugiego, „pozaprofesjonalnego myślenia” twórcy kształtują swoje partykularne, indywidualne sądy o świecie lub ogólnoreflexyjne światopoglądy. Dla artystów filozofowanie staje się również procesem, który kształtuje ich osobowość: dostosowuje się do intelektualnych potrzeb oraz stymuluje do odkrywania własnych przekonań (tamże).

Pojęcie inspiracji będzie rozumiane jako wyjątkowe pobudzenie ludzkich dyspozycji oraz władz poznawczych przez doświadczenie określonej treści (zewnątrznej i niepochozącej bezpośrednio od danego człowieka), która skłania go lub „wręcz zmusza” do odpowiedzi o charakterze twórczym (Stróżewski, 2002, s. 321, 323). Z kolei postawa twórcza będzie pojmowana jako wszelkie specyficzne właściwości, skłaniające ludzi do twórczości. Cechy te mogą się przejawiać w świadomym przetwarzaniu i poznawaniu siebie oraz zastanej rzeczywistości (Tęcza, 2007, s. 64, 66).

Henryk Mikołaj Górecki w wielu swoich wypowiedziach wymienia konkretnych myślicieli, a także cytuje ich słowa. Inne inspiracje filozoficzne zostały zauważone przez interpretatorów życia artystycznego kompozytora, a niektóre wpływy pozostały niezbadane. Niniejszy artykuł stanowi próbę ukazania obecności myśli Karola Wojtyły w postawie twórczej śląskiego kompozytora na podstawie wybranych lektur, które stanowiły dla artysty ważne źródło pobudzania rozumowych władz poznawczych.

Bezpośrednia znajomość Góreckiego z Wojtyłą sprawia, że relacja ta ma zgoła odmienny charakter; znacząco różni się ona od innych filozoficznych inspiracji myślą Henryka Elzenberga, Józefa Tischnera, Krzysztofa Zanussiego czy Michała Hellera, których to śląski kompozytor albo nie mógł, albo nie był w stanie poznać. Pierwszy kontakt z Wojtyłą związany był z zamówieniem w 1977 roku u Góreckiego kompozycji na dziewięćsetną rocznicę męczeńskiej śmierci świętego Stanisława ze Szczepanowa. Kompozytor został polecony kardynałowi przez Mariana Machurę, który był wówczas odpowiedzialny za sprawy muzyczne w krakowskiej kurii. W międzyczasie lubelski etyk został wybrany na papieża. Śląski artysta napisał więc *Beatus vir* op. 38 na baryton solo, chór mieszany i wielką orkiestrę, którego prawykonanie pod dyktando kompozytora odbyło się w Krakowie, w ramach pierwszej pielgrzymki Jana Pawła II do Polski. Górecki po koncercie powiedział, że spotkanie z polskim papieżem było najbardziej istotną chwilą jego życia,

a później wielokrotnie powtarzał, że „właściwie żyje dzięki temu, że poznał papieża i ma dostęp do jego tekstów i myśli”. Po wyborze krakowskiego metropolity na papieża, katowicki twórca spotkał się z Wojtyłą jeszcze kilkakrotnie; komunikowali się jednak przede wszystkim za pomocą korespondencji listowej (Bolesławska-Lewandowska, 2013, s. 136).

Górecki przez większość swojej drogi twórczej pozostawał pod wyjątkowym oddziaływaniem osoby i myśli Jana Pawła II. Relacja papieża z kompozytorem zostanie ukazana w świetle wypowiedzi Góreckiego oraz na podstawie wybranych przemówień i prac Wojtyły.

1. Pytania o relację między wiarą a kulturą

Teresa Malecka (2011, s. 43–44) zauważa pokrewieństwo poglądów, postaw, a także splot wydarzeń historycznych oraz wspólnotę losów kompozytora i myśliciela. Ze względu na osobisty charakter tej relacji, w wypowiedziach Góreckiego często schodzą na dalszy plan filozoficzne aspekty książek Wojtyły. Można jednak odnaleźć źródła, które wskazują na konkretne inspiracje i wpływy dorobku Jana Pawła II na śląskiego twórcę.

Jedną z takich wypowiedzi jest rozmowa, którą Beata Bolesławska-Lewandowska (2013, s. 136) przeprowadziła z Malecką. Krakowska teoretyk muzyki mówi tam, że wraz z mężem podarowała Góreckiemu książkę pod tytułem *Wiara i kultura*, do której kompozytor później wielokrotnie zaglądał. Książka ta zawiera przemówienia, dokumenty oraz homilie wygłoszone przez polskiego papieża na temat nauki, kultury i sztuki. Wyboru tekstów i opracowania redakcyjnego dokonał Marian Radwan, Stefan Wylęzek i Teresa Gorzkula. Dwanaście z zamieszczonych w książce tekstów zostało przetłumaczonych na język polski w Polskim Instytucie Kultury Chrześcijańskiej w Rzymie, natomiast reszta została ogłoszona głównie w polskim wydaniu *L'Osservatore Romano*. Redaktorom zależało na możliwie najszerszym przedstawieniu nauczania Wojtyły na temat stosunków zachodzących między kulturą a wiarą (Jan Paweł II, 1988, s. 13).

W treści książki znajduje się wiele tekstów, które poruszają zagadnienia związane z filozofią sztuki oraz refleksją artystyczną na temat piękna, twórczości i artystów, takie jak: Istota, wielkość i odpowiedzialność sztuki i publicystyki, Świat kultury i sztuki jest powołany do budowania człowieka, Natura i sztuka drogami prowadzącymi do tajemnicy Boga, Błogosławiony Fra Angelico – sztuka jako droga ku doskonałości, a także Niech mowa sztuki będzie echem boskiego logosu.

Warto przybliżyć z omawianej powyżej książki jeszcze inny tekst zatytułowany *Świat pozbawiony sztuki z trudem otwiera się na wiarę i na miłość*, który Górecki nazwał „moją Ewangelią” (Bramorski, 2014, s. 12). Jest to homilia wygłoszona podczas mszy dla artystów 20 maja 1985 roku w Brukseli. Jan Paweł II rozważa w niej najpierw relację sztuki wobec wiary i miłości. Sztukę ujmuje jako odkrywanie krajobrazu i natury, a przede wszystkim –

jako medium do ukazywania i wychodzenia naprzeciw emocjom drugiego człowieka. Papież zauważa, że między ludźmi, którzy uprawiają, kontemplują lub cieszą się sztuką mogą nawiązać się bliskie relacje. Fakt ten ma świadczyć o uniwersalnym charakterze działań artystycznych, które dzięki ludzkiej pamięci przekraczają czas i przestrzeń, w których powstawały. Wojtyła w omawianej homilii wskazuje również na wymagania sztuki, które ukazują się dzięki odpowiednio postawionym pytaniom. Według myśliciela należy pytać twórców o zawartą w przesłaniu ich dzieł koncepcję człowieka oraz stosunek do ludzkiego sumienia i świadomości religijnej. Jeśli zaś artysta pragnie interpretować perspektywę religijną albo chce nadać dziełu charakter sakralny, wówczas *a fortiori* wolno domagać się od niego, by taka sztuka odrzuciła wszelkie niedoskonałości (Jan Paweł II, 1988, s. 289–294).

Ostatnia część przemówienia z 1985 roku poświęcona jest relacji między sztuką, a nadzieją. Papież zwraca uwagę na wyraźne rozdarcie, jakie pojawiło się w sztuce kultury Europy Zachodniej. Artyści często decydują się olać ewokują tragizm, a także pychę i rezygnację. Wojtyła przypomina, że z podobnymi problemami miał do czynienia każdy z wielkich artystów. Mimo tego, wielu z nich znalazło w swoim dorobku przestrzeń dla nadziei, która może przezwyciężyć doświadczane poniżenie i cierpienie. W zakończeniu homilii dla artystów w Brukseli Wojtyła ukazuje sztukę jako uprzywilejowany wyraz miłości, wiary i nadziei. Twórczość artystyczna jest więc rozumiana jako wyjątkowy sposób wyrażania człowieka i jego natury. Za pomocą swoich dzieł autentyczni artyści są w stanie dotrzeć do rzeczywistości transcendentnej, a następnie powinni się tym doświadczeniem dzielić z innymi (tamże, s. 294–297).

Po śmierci Wojtyły powstała również obszerna publikacja pod tytułem *Jan Paweł II do artystów. Artyści do Jana Pawła II*. Jej treść składa się na wstęp Józefa Życińskiego oraz kilkadziesiąt listów napisanych przez artystów reprezentujących rozmaite dziedziny sztuki. Jednym z nich jest list Góreckiego, który kompozytor napisał 22 listopada 2005 roku w Zębie na Podhalu. Śląski twórca opowiada w nim swoje zetknięcie się z książką *Wiara i kultura* pod koniec lat osiemdziesiątych XX wieku.

Kompozytor nie skrywa w liście swojej fascynacji lekturą, którą dostał od Maleckich: „Kiedy ogarniają mnie wątpliwości, kiedy popadam nawet w zwątpienie, mam jakieś problemy do rozwiązania albo zadaję sobie pytania o sens sztuki w ogóle – sięgam po tę książkę i (jak mi się wydaje) w trudnych sytuacjach zawsze będę po nią sięgał” (Górecki, 2006, s. 198). Artysta twierdzi, że treść *Wiary i kultury* bardzo go poruszyła, wręcz – „zaszokowała”. Następnie podkreśla wagę podjętych w jej treści tematów, a także prostotę, jasność oraz jednoznaczność ich przekazania. Autor *Symfonii pieśni żałobnych* znalazł w tej lekturze pytania, które artyści stawiali sobie „od zawsze”: Co to jest sztuka? Co jest jej celem i powołaniem? Komu i czemu powinna służyć?

Zbiór tekstów na temat relacji kultury i wiary stał się więc dla Góreckiego „podręcznikiem” i autentycznym „drogowskazem”, który pomaga w poruszaniu się po

obszarach sztuki, a także wywołuje pytania o jej istotę, znaczenie, rolę oraz przeznaczenie. Warto zauważyć, że katowicki twórca nie stawia pytań o muzykę samą, lecz rozszerza je do kategorii bardziej ogólnej – do pojęcia sztuki w ogóle. Wpływ tej lektury na kształtowanie się postawy twórczej kompozytora jest więc szczególnie widoczny w fundamentalnych pytaniach, które autor *Beatus vir* mógłby z powodzeniem zadać każdemu twórcy. Jej treść jest dla Góreckiego wskazaniem drogi oraz odpowiedzią na zwątpienia i nierozwiązane problemy (tamże).

2. Wspólna droga wiary i sztuki

Zauważalny jest fakt, iż Górecki w swoich oficjalnych wypowiedziach, takich jak przemówienia z okazji uroczystości nadawania mu doktoratów honoris causa, „właściwie niemal nie mówił od siebie”, ponieważ posługiwał się słowami innych myślicieli, głównie Jana Pawła II (Bolesławska-Lewandowska, 2013, s. 136).

O jednej z takich sytuacji wspomina Adrian Thomas (1998, s. 141), autor pierwszej biografii kompozytora. Brytyjski muzykolog pisze o przemówieniu, które Górecki wygłosił 28 lutego 1995 roku w Waszyngtonie z okazji przyznania mu doktoratu honorowego na Catholic University of America. Śląski artysta przytacza w treści wystąpienia słowa homilii Wojtyły, aby nawiązać do własnego programu artystycznego:

Każda autentyczna sztuka interpretuje tę rzeczywistość, której nie da się ogarnąć zmysłami. Rodzi się w ciszy [w oryginale: z ciszy – M.S.], z zachwyty lub też z protestu szczerego serca. Stara się zgłębić tajemnicę rzeczywistości. To, co najważniejsze w sztuce, mieści się w samej głębi człowieka, gdzie dążeniu do nadania sensu swojemu życiu towarzyszy ulotne przeczucie piękna i tajemniczej jedności rzeczy.

Oczywiście, szczerzy i pokorni artyści doskonale o tym wiedzą: jakiegokolwiek byliby piękno dzieła ich rąk, mają oni świadomość, że rysują, rzeźbią i tworzą obrazy, które są jedynie odbiciem Boskiego piękna. Jakkolwiek wielka byłaby potęga muzyki i słów, wiedzą, że ich dzieła są jedynie dalekim echem Słowa Bożego (Jan Paweł II, 1987, s. 322).

Powyższy fragment został opublikowany w książce pod tytułem *Jan Paweł II w krajach Beneluksu 11 V 1985-21 V 1985 i w Liechtensteinie 8 IX 1985*, której treść stanowią homilie i przemówienia Wojtyły. Cytat z przemówienia Góreckiego w Stanach Zjednoczonych pochodzi z homilii polskiego papieża wygłoszonej podczas mszy dla artystów w kościele Notre-Dame des Grâces w Brukseli. Homilia nosi tytuł *Religijny wymiar sztuki* i podzielona jest na wprowadzenie i trzy części:

- I. *Sztuka i wiara,*
- II. *Sztuka a miłość,*
- III. *Sztuka i nadzieja.*

Słowa przywołane przez kompozytora stanowią fragment czwartego punktu w podrozdziale *Sztuka i wiara*. Jan Paweł II (1987, s. 321) pisze w nim, że dzięki wierze ludzie uświadamiają sobie istnienie rzeczywistości w jej najgłębszym wymiarze, a oczy stają się zdolne do dostrzegania w niej harmonii i piękna. Artyści natomiast są rozumieni jako obdarzone twórczymi dyspozycjami osoby, które chętnie posługują się językiem sztuki, aby „to, co niewysłowione” przywoływać przez piękno oraz zmysłowo uchwytłą formę. W drugiej części czwartego punktu homilii Jan Paweł II przechodzi do opisanie relacji między sztuką a wiarą. Myśliciel twierdzi, iż jedna i druga podąża podobną ścieżką: obie rodzą się w skupieniu i w zachwycie, a następnie dążą do przekroczenia rzeczywistości zmysłowej oraz zgłębienia tajemnicy. Autentyczna sztuka – analogicznie do prawdziwej wiary – przybliży piękno, którego jest dalekim odbiciem (tamże, s. 322).

Omówiony cytat stanowi podsumowanie przemówienia Góreckiego, które kończy się następującą konstatacją kompozytora: „Słowa te są doskonałe; nie można do nich nic dodać ani ująć. Tylko myśleć głęboko o znaczeniu tych słów” (Thomas, 1998, s. 141–142). To kolejna wypowiedź, która poświadcza o istotnej roli myśli Wojtyły w postawie twórczej śląskiego artysty.

3. Twórczość artystyczna jako epifania piękna

W twórczości Karola Wojtyły można odnaleźć liczne nawiązania do idei piękna, jednak w wyjątkowy sposób myśliciel pisze o tej kategorii w liście apostolskim do artystów opublikowanym w 1999 roku. Jan Paweł II ma świadomość własnego doświadczenia artystycznego, szczególnie w dziedzinie poezji i teatru. Dlatego pisze on list z pozycji filozofa-twórcy, który nie zapomina o swojej drodze życiowej. Sam podtytuł dokumentu podaje pierwszą definicję odbiorcy: „Do tych, którzy z pasją i poświęceniem poszukują nowych «epifanii» piękna, aby podarować je światu w twórczości artystycznej” (Wojtyła, 2005, s. 1).

List do artystów był dla Góreckiego źródłem wielu przemyśleń (Bolesławska-Lewandowska, 2013, s. 136). Twórca pisze o tym dokumencie w krótkim liście opublikowanym w książce *Jan Paweł II do artystów. Artyści do Jana Pawła II*. Katowicki kompozytor komentuje płytką medialną recepcję dokumentu z charakterystyczną dla swoich wypowiedzi bezpośredniością, krytykując przy tym kulturę masową. Wiele mediów, zamiast ukazania doniosłej treści listu apostolskiego, skupiały się na powierzchownych opiniach społecznych. W opinii śląskiego twórcy, perspektywa socjologiczna okazywała się niewiele wносить, a w tym przypadku – tylko więcej zaciemniała (Górecki, 2006, s. 198).

Kompozytor twierdzi także, że odpowiedzi na stawiane w mediach pytania można odnaleźć już w pracy *Wiara i kultura*. Podkreśla jednak, że istnieją pewne osobiste zagadnienia, które należy rozważać „w ciszy i samotności” – bez mimetycznego

sugerowania się opiniami tłumu. Górecki w swoim refleksyjnym liście postuluje wnikliwą lekturę treści dokumentu. Dopiero w głębokiej strukturze tekstu odsłaniają się „może nie konkretne odpowiedzi, ale wskazania jak przyzwoicie postępować”. Dla śląskiego artysty jest to jednak wystarczające. Na końcu kompozytor cytuje wypowiedź Czesława Miłosza, który podkreślił znaczenie listu (tamże, s. 198–200). Zatem Górecki interpretuje ten dokument Jana Pawła II jako ważną pomoc w wyznaczeniu kierunku właściwego postępowania. W przypadku *Listu do artystów* prowadzi to do pytania: Jak powinien postępować twórca?

List do artystów składa się z szesnastu podrozdziałów. Filozof już w pierwszym zdaniu dokumentu nazywa artystów twórcami piękna. Piękno jawi się więc w myśli Wojtyły jako pojęcie, którego od artysty nie można oderwać. Następnie pojawia się definicja twórcy, który nadaje znaczenie i formę, wykorzystując coś istniejącego. Rozdział drugi listu nosi tytuł *Szczególne powołanie artysty*. Na podstawie jego treści można wyróżnić dwa znaczenia pojęcia artysty: w sensie ścisłym oraz szerokim. Artystą sensu *largo* jest każdy człowiek jako twórca własnego życia, z którego ma uczynić arcydzieło. W tym samym rozdziale papież podaje także filozoficzną definicję sztuki pojmowaną jako „właściwe kryterium rzeczy, które człowiek tworzy” – *recta ratio factibilium* (Jan Paweł II, 2005, s. 6).

Treść listu apostołskiego zawiera kilka bezpośrednich odwołań do sztuki muzycznej. Wojtyła pisze między innymi o hymnie *Veni, Creator Spiritus* i traktacie *De musica* Augustyna z Hippony. Wymienia także nazwiska konkretnych kompozytorów, którzy poświęcili się tworzeniu muzyki sakralnej: G.P. da Palestrinę, O. Lassusa, T.L. da Victorię, G.F. Händla, J.S. Bacha, W.A. Mozarta, F. Schuberta, L. van Beethovena, H. Berlioza, F. Liszta czy G. Verdiego. Są to twórcy, którzy według Jana Pawła II pozostawili „niezwykle natchnione” dzieła muzyczne (tamże, s. 19, 26, 37).

Andrzej Zając (2007, s. 79–81) w swoich refleksjach na temat *Listu do artystów* interpretuje omawiany dokument jako aktualizację dialogu Kościoła katolickiego z artystami, wraz z przypomnieniem głębokiego wymiaru etycznego ludzkiej działalności twórczej. Badacz zwraca także uwagę na fragment, w którym Wojtyła korzysta z założeń filozofii Platońskiej, aby ukazać bliskie powiązanie dobra i piękna. Według tarnowskiego muzykologa wyłącznie estetyczne rozumienie piękna jest niesłuszne, jeśli nie odnosi się ono do dobra jako Norwidowskiego kształtu miłości. Górecki akcentuje wartość dobra w wywiadzie z 2007 roku: „Ty nie masz być mądry, tylko dobry. Jak będziesz dobry, będziesz także mądry”. Następnie kompozytor przywołuje postać Jana Pawła II, którego opisuje jako „uosobienie dobroci” (Satyła, Cyran, 2008, s. 7).

Ewelina Szumska (2008, s. 269–271) oraz Andrzej Kobyliński (2002, s. 356–363) w swoich tekstach dokonują próby przedstawienia filozofii piękna w dorobku Wojtyły. Z kolei Kinga Kiwała (2016, s. 34, 36, 39) uwypukla etyczną perspektywę kategorii piękna jako jeden z fundamentów myśli lubelskiego filozofa. Badaczka zwraca też uwagę na

moralne i artystyczne sprawności ludzkie, które w ujęciu Jana Pawła II są przez siebie wzajemnie warunkowane, zaś jego tezę o prymacie kultury nad ekonomią uważa za przełomową.

Jeszcze inną interpretację dokumentu papieskiego dostrzega Adam Leszkiewicz (2013, s. 170–171). Według autora tego artykułu w *Liście do artystów* został sformułowany program katolickiej awangardy, który opiera się na rozumieniu sztuki jako partycypacji w postępie ludzkości, estetycznie ujętej rzeczywistości i pierwszeństwie w jej kształtowaniu nad mimetycznym odtwarzaniem. Leszkiewicz twierdzi, że Górecki – tak jak swego czasu Krzysztof Penderecki i Wojciech Kilar – zwrócił się do nurtu tak zwanego nowego romantyzmu w muzyce dzięki myśli Jana Pawła II i przekroczeniu historycznego „horyzontu”. Postawy twórczej reprezentowanej przez autora *Symfonii Pieśni Żałosnych* nie obowiązuje awangardowe nowatorstwo, ale transcendowanie końca historii, które w utworach muzycznych takich jak *Beatus vir* ma stanowić „najpełniejsze i najbardziej adekwatne wyrażenie świadomości tamtej epoki” (tamże, s. 173).

Jednym z ostatnich ważnych świadectw relacji śląskiego kompozytora z Wojtyłą jest list, który papież napisał 26 września 2003 roku z okazji siedemdziesiątych urodzin Góreckiego. Wojtyła wyraża w nim wdzięczność za twórczy wysiłek katowickiego profesora oraz za wszelkie działania na polu polskiej kultury i nauki. Myśliciel dziękuje także za konkretne dzieła, takie jak *Totus Tuus* czy *Beatus vir*, którego wzruszające prawykonanie papież powiązał z głębokimi przeżyciami estetycznymi i religijnymi. Wojtyła dostrzega w dorobku Góreckiego bogactwo polskiej tradycji duchowej. Uniwersalny wymiar twórczości śląskiego artysty łączy zaś z pięknem zawartym w muzycznych dziełach. Dlatego Jan Paweł II (2015, s. 110–111) konstatuje, że kompozycje muzyczne katowickiego twórcy mają doniosłe znaczenie dla aktualizowania chrześcijańskiej tożsamości europejskiej. W świetle myśli Wojtyły dzieła Góreckiego stają się więc zmaterializowanymi epifaniami piękna.

Zakończenie

W ostatnich latach życia coraz bliższe Góreckiemu były rozważania nad „losem, sensem ludzkiego istnienia, tajemnicą i wiarą” (Wilczek-Krupa, 2018, s. 148). Refleksje nad istotą muzyki zajmują ponad połowę treści przemówienia, które wygłosił w 2008 roku z okazji nadania mu tytułu doktora *honoris causa* Akademii Muzycznej w Krakowie. Kompozytor przywołuje cytat o świecie, który potrzebuje piękna „by nie pograżyć się w rozpacz”. Jan Paweł II (2005, s. 29–30) przypomina to wezwanie między innymi w *Liście do artystów* i zaznacza, że pochodzi ono z konstytucji *Gaudium et spes* uchwalonej podczas II Soboru Watykańskiego. Słowa te mogą wskazywać artystom na doniosłą rolę sztuki, której tworzenie mogłoby pomagać w przewyciężeniu doświadczenia pustki, rozpacz

i nihilizmu. Wydaje się, że Górecki, krytycznie i pesymistycznie nastawiony do nowoczesnych tendencji w kulturze i sztuce, za pomocą cytatów Wojtyły podejmował także próbę obrony własnych spostrzeżeń na te tematy. Jacek Bramorski (2014, s. 12) w świetle innych pism Wojtyły o muzyce zauważa, że myśliciel rozumie epifanię jako objawienie Piękna. Rolą sztuki jest zatem przybliżanie się do tajemnicy, nieustanne transcendowanie rzeczywistości.

Po analizie wybranych wypowiedzi oraz lektur kompozytora odsłania się wyraźny wpływ myśli Wojtyły na kształtowanie się postawy twórczej śląskiego artysty. Postawa ta odsłania się jako wyraźnie refleksyjna, zdecydowanie otwarta na liczne teksty z zakresu filozofii. Górecki doskonale łączy w swoich rozważaniach *ratio* z otwarciem i gotowością na perspektywę *fidei*. Dorobek Wojtyły jest dla kompozytora na tyle ważny, że interpretuje on zawarte w lekturach stwierdzenia jako istotne myśli nie tylko dla autorefleksji i własnej twórczości, ale jako aktualne dla całej kultury i sztuki. Zapewne dlatego Julian Gembalski (2013, s. 122) opisał śląskiego artystę posługując się kategoriami ze starożytnej filozofii Platona: „Górecki – kompozytor, Górecki – człowiek czynu, niespokojny poszukiwacz Prawdy o świecie i sobie samym, Górecki – świadek wiary i służebnik Piękna”.

Bibliografia:

- Bolesławska-Lewandowska, B. (2013). *Górecki. Portret w pamięci*, Kraków: Fundacja Universitatis Varsoviensis, Polskie Wydawnictwo Muzyczne.
- Bramorski, J. (2014). Muzyka sakralna jako epifania piękna w świetle myśli św. Jana Pawła II, (w:) J. Bramorski (red.), *Muzyka sakralna. Wobec współczesnych wyzwań kulturowych*, 11–31, Gdańsk: Akademia Muzyczna im. Stanisława Moniuszki w Gdańsku.
- Gembalski, J. (2013). Wspomnienie o wielkim człowieku – Henryk Mikołaj Górecki, *Scontri. Pismo Naukowe Akademii Muzycznej im. Karola Szymanowskiego w Katowicach*, nr 1, 115–122.
- Gołaszewska, M. (2005). Muzyka filozofii. Esej o podwójnych znaczeniach, *Muzyka*, nr 1, 5–30.
- Górecki, H.M. (2006). Kiedy ogarniają mnie wątpliwości ..., (w:) *Jan Paweł II do artystów. Artyści do Jana Pawła II*, B. Drożdż-Żytyńska (red.), 196–200, Lublin: Gaudium Wydawnictwo Archidiecezji Lubelskiej.
- Górecki, H.M. (2008). Muzyka jest rozmową. Prof. Henryk Mikołaj Górecki w rozmowie z Anną Satylą i Krzysztofem Cyranem, *Jubinalia. Gazetka na okoliczność 120-lecia Akademii Muzycznej w Krakowie*, nr 4, 1–7.
- Jan Paweł II (2005). *List apostolski Ojca Świętego Jana Pawła II do artystów*, Wrocław: Wydawnictwo TUM.

- Jan Paweł II (1987). *Jan Paweł II w krajach Beneluksu 11 V 1985–21 V 1985 i w Liechtensteinie 8 IX 1985: przemówienia i homilie*, „L'Osservatore Romano” (przekł.), J. Sobiepan (opr.), Warszawa: Instytut Wydawniczy Pax.
- Jan Paweł II (1988). *Wiara i kultura. Dokumenty, przemówienia, homilie*, M. Radwan, S. Wylęzek, T. Gorzkula (opr.), Rzym – Lublin: Fundacja Jana Pawła II, Polski Instytut Kultury Chrześcijańskiej.
- Kiwała, K. (2016). O niektórych aspektach „filozofii piękna” Jana Pawła II na kanwie Listu do artystów, (w:) *Muzyka sakralna. Piękno ocalone i ocalające*, J. Bramorski (red.), 28–42, Gdańsk: Akademia Muzyczna im. Stanisława Moniuszki w Gdańsku.
- Kobyliński, A. (2002). Filozofia piękna w „Liście do artystów” Jana Pawła II, *Miesięcznik Pasterski Płocki*, nr 7-8, 355–365.
- Leszkiewicz, A. (2013). Papież jako totalne dzieło sztuki. Jan Paweł II i socrealizm liturgiczny, *Pressje*, teka 32/33, 168–174.
- Malecka, T. (2011). Henryk Mikołaj Górecki wobec myśli Jana Pawła II, (w:) T. Malecka, K. Kiwała (red.), *Muzyka wobec poezji i nauczania Karola Wojtyły i Jana Pawła II, tom II: utwory, inspiracje, interpretacje*, 43–54, Kraków: Akademia Muzyczna w Krakowie.
- Stróżewski, W. (2002). *Wokół piękna. Szkice z estetyki*, Kraków: Universitas.
- Szumski, E. (2008). Filozofia piękna w ujęciu Karola Wojtyły, *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego. Seria filologiczna*, nr 52, 265–272.
- Tęcza, B. (2007). *Postawa twórcza a percepcja ekspresji emocjonalnej w muzyce*, Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Thomas, A. (1998). *Górecki*, Kraków: Polskie Wydawnictwo Muzyczne.
- Wilczek-Krupa, M. (2018). *Górecki. Geniusz i upór*, Kraków: Wydawnictwo Znak.
- Wojtyła, K. – Jan Paweł II (2015). *Muzyka. Antologia tekstów*, wydanie drugie poprawione i rozszerzone, D. Radziechowski (opr.), Kraków: Akademia Muzyczna w Krakowie.
- Zając, A. (2007). Jan Paweł II a świat sztuki – refleksje na kanwie lektury papieskiego „Listu do Artystów”, *Musica Sacra Nova. Pismo poświęcone muzyce sakralnej i myśli humanistycznej*, rok I, nr 1, 79–86.